

**A HEPATOBILIÁRIS TRANSZPORTEREK GENETIKAI
POLIMORFIZMUSÁNAK TOXIKOLÓGIAI
KÖVETKEZMÉNYEI**

JEMNITZ KATALIN

MTA Természettudományi Kutatóközpont, Szerveskémiai Intézet

Személyre szabott gyógyszerterápia - a gondolat nem új

A klinikusok tapasztalata: azonos tünetek → eltérő betegségek
azonos betegségek → eltérő tünetek
azonos terápia → eltérő hatékonyság,
toxikus mellékhatás

Személyek közötti variabilitás okai: **genetikai heterogenitás**, más betegségek, medikáció, életmód, táplálkozás, környezeti hatások (stressz), nemi különbségek, életkor

Genetikai heterogenitás: mutációk, SNP (single nucleotid polymorphism), epigenetikai hatás (DNS metiláció)

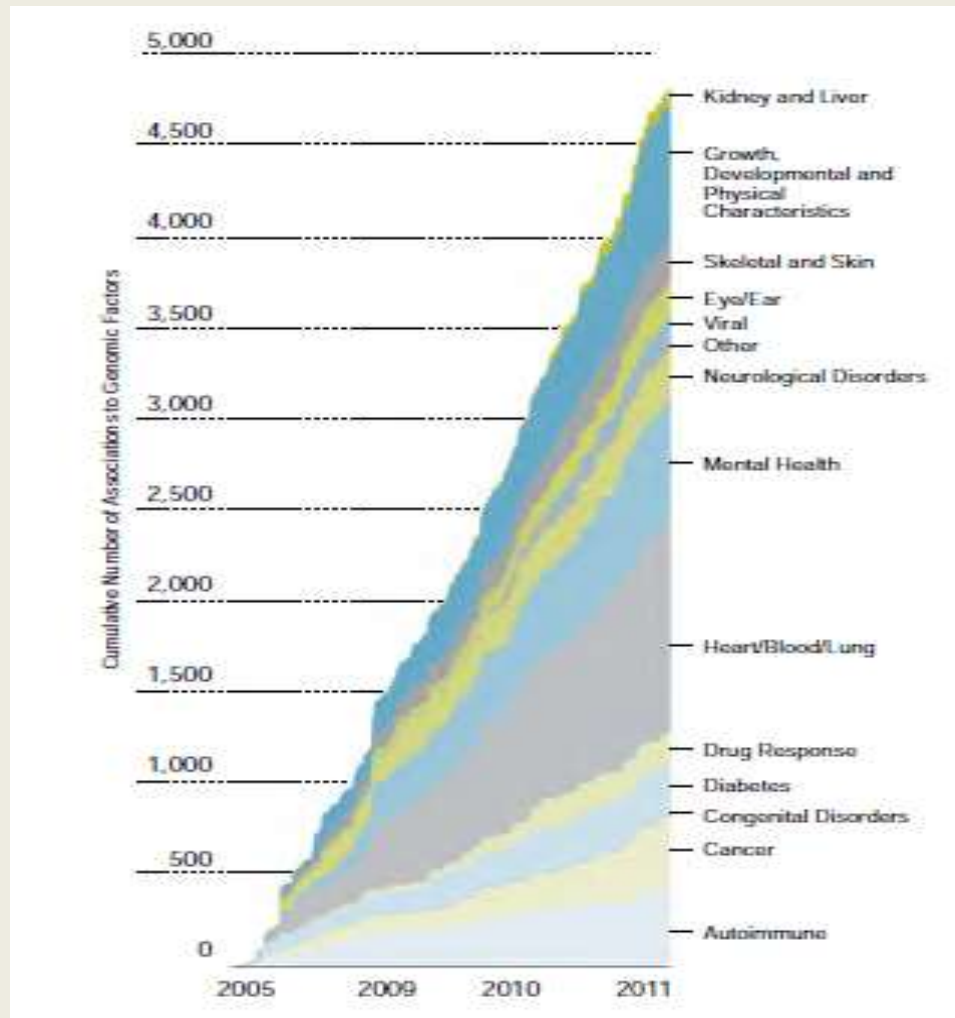
Hepatobiliáris transzporter proteinek eltérő aktivitásának következményei:

- Transzporter deficiencia betegségek kialakulása és kórfolyamatok súlyosságának egyedi eltérései
- Gyógyszerek hatékonyságának és toxicitásának egyedek közötti eltérése

Genetikai faktorok szerepének feltárása különféle betegségekben (publikációk száma)

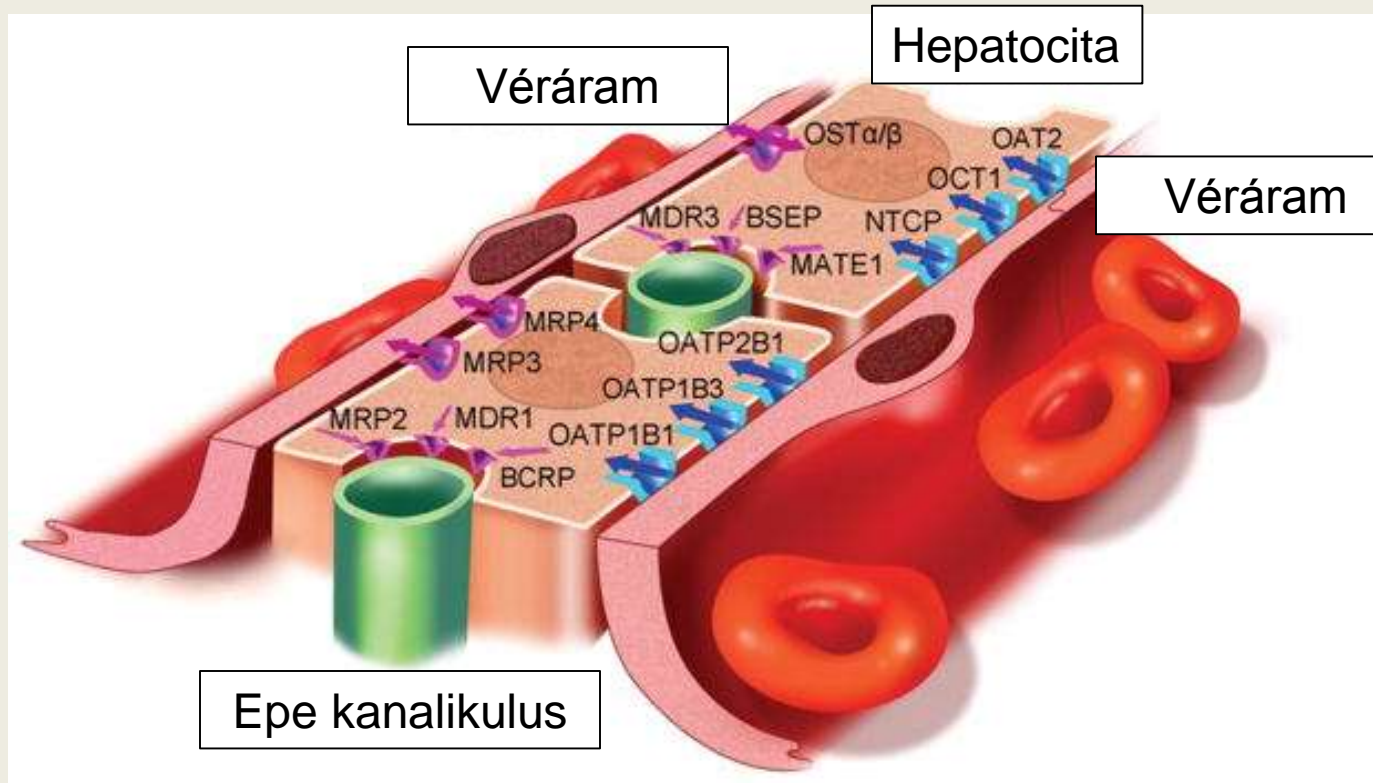
Humán genom szekvenálás: 2003

Publikálás: 2004

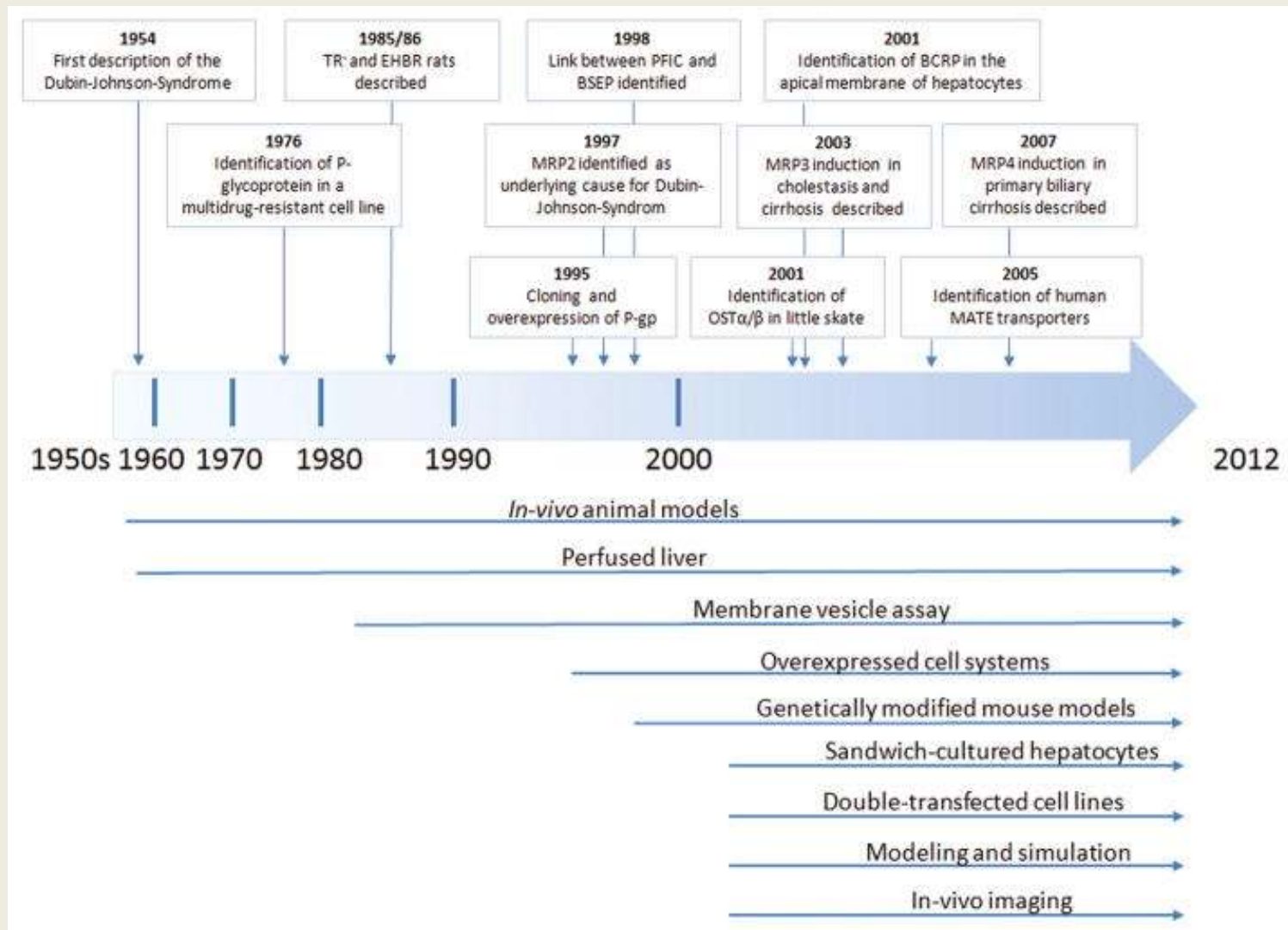

Raskin, 2011

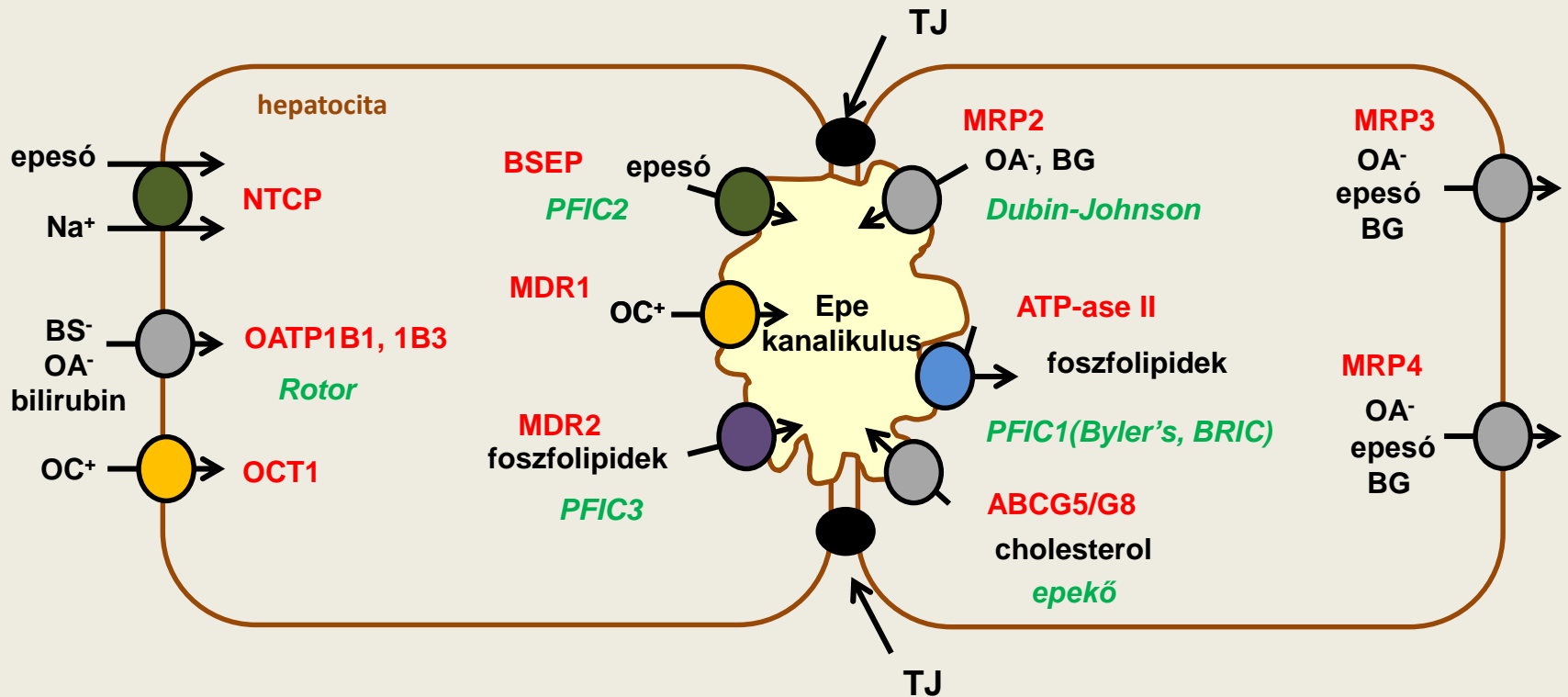
Gyógyszerek és endogén anyagok transzportjában szerepet játszó hepatobiliáris transzporterek

Mérföldkövek az efflux transzporterek szerepének feltárásában

Örökletes genetikai kórképekben érintett transzporterek

NTCP, sodium taurocholate cotransporting polypeptide; **OATP**, organic anion transporting polypeptide and 2; **OCT**, organic cation transporter; **BSEP**, bile salt export pump; **MDR**, multidrug resistance protein; **MRP**, multidrug resistance associated protein; **PFIC1,2,3** progressive familial intrahepatic cholestasis 1,2,3; **OC⁺**, organic cation, **OA⁻**, organic anion

Transzporter funkció csökkenéssel járó kórképek

Kór	Transzport protein	Klinikai tünetek
Byler kór (progressive familiar intrahepatic cholestasis PFIC 1)	FIC1 (ATP8B1) mutáció (hepatociták, kolangiociták és enterociták apikális membrán transzportere) foszfolipidek csökkent epe szekréciója	Sárgaság, pruritus, magas szérum epesav koncentráció, de normál GGT és koleszterol szint cholestasis, cirrhosis
Byler szindróma (PFIC2)	BSEP (ABCB11) mutáció (hepatociták apikális epesav transzportere) csökkent epesav szekréció az epébe	Permanens sárgaság, hepatocitákban megemelkedett epesav cc., apoptózis, necrosis, intrahepatikus cholestasis Transzplantáció!
PFIC 3	MDR3 (ABCB4) deficiencia, (hepatociták apikális foszfolipid transzportere) foszfolipid szekréció csökken	Toxikus epe - Magas GGT, ductus proliferáció gyulladással infiltrációval, biliáris cirrhosis
Dubin-Johnson szindróma	MRP2 (ABCC2) mutáció (hepatociták, enterociták apikális metabolit transzportere) csökkent konjugált bilirubin és drog metabolit szekréció az epébe	Konjugált hiperbilirubinémia, csökkent szekréció sok gyógyszer esetében. A májfunkció megtartott.
Rotor szindróma 1976-ban írták le először 2012-ben kötötték OATP mutációkhoz	OATP1B1 és OATP1B3 mutáció Csökkent endogén anyag és gyógyszer bejutás a hepatocitákba	Konjugált hiperbilirubinémia Csökken gyógyszer elimináció, toxikus mellékhatások
NTCP deficiencia	NTCP mutáció Csökkent epesav felvétel a hepatocitákba	Magas szérum epesav konc, szisztémás cholestasis, májelégtelenség

Kapcsolat hepatobiliáris transzporterekben előforduló SNP (single nucleotid polymorphism) és néhány betegség kialakulásának valószínűsége között

- **Primary biliary cirrhosis** (PBC) autoimmun krónikus kolesztázis betegség
antidotum: UDCA, genotípus szerinti kezelés ajánlott

BSEP

(FXR)

(kanalikuláris
epesó transzport)

- **Terhességi kolesztázis** második, harmadik trimeszterben az ösztrogén és progeszteron szint emelkedés váltja ki
androgén és anabolikus szteroidok szedése sárgaságot, prurituszt okoz
fogamzásgátlók szedése is kiválthatja
antidotum: UDCA, genotípus szerinti kezelés ajánlott
- **Hepatitis B,C** vírus replikáció ↑ – lipid anyagcseréhez kötött

MDR3

(kanalikuláris
foszfolipid
transzport)

- **Terhességi kolesztázis** - a transzporter funkció csökkenésének mértékétől függően változó következményekkel, **Epekő** képződés(10-20% kaukázusi populáció) – **epeút, epehólyag daganat**
antidotum: UDCA, genotípus szerinti kezelés ajánlott

NTCP

(szinuszoidális
epesav uptake)

- **Hepatitis B és C** vírus receptora
HBV , HCV → akut és krónikus hepatitis, máj elégtelenség, cirrhosis, hepatocelluláris carcinoma
SNP három szinten befolyásolhatja a betegség lefolyását:
vírus infekció ? – **epesó transzport** – májfunkciók

ABCG5/G8

(kanalikuláris
koleszterol
transzport)

- **Epekő** képződés – **epeút, epehólyag daganat**

Transzporterek expresszió változása terhességi kolesztázisban

Transzporter	Protein szint	mRNS szint
BSEP	↓	NC
Pgp/MDR1	↑↑	ND
MRP2	↓↓↓	NC
MDR3	↓↓	NC
NTCP	↓↓↓	↓↓
OATP1	↓↓↓	↓↓

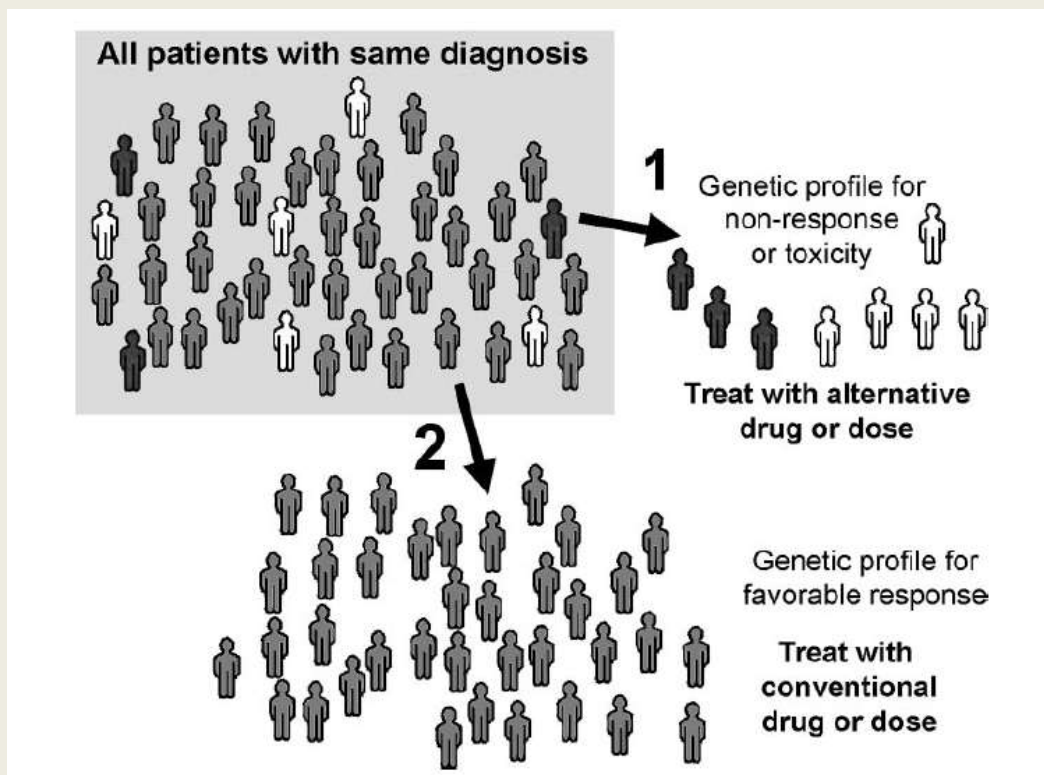
↓, decreased; ↑, increased; NC, no change; ND, not determined.

Következmény: epesó transzport csökken, szisztémás epesó koncentráció nő, magzati károsodás veszélye

Gyógyszerek hatékonyságának és toxicitásának egyedek közötti változékonysága

Az első gyógyszer alkalmazásra :
jól reagálók 50 - 75 %
nem reagálók ~10 %
toxikus tünetek 10 – 15 % ~ 7 % kórházi kezelés

farmakogenomika

Jelenleg 138 FDA által engedélyezett gyógyszer kísérő utasításában szerepel farmakogenomikai megfontolás

DILI eredetű a
(drug induced liver injury)

- heveny májelégtelenség 50 %
- sárgaság miatt kórházba kerülők 5 %
- felnőttkori hepatitis 10 %
- 50 év feletti hepatitis 40 %

Padda, Hepatology 2011

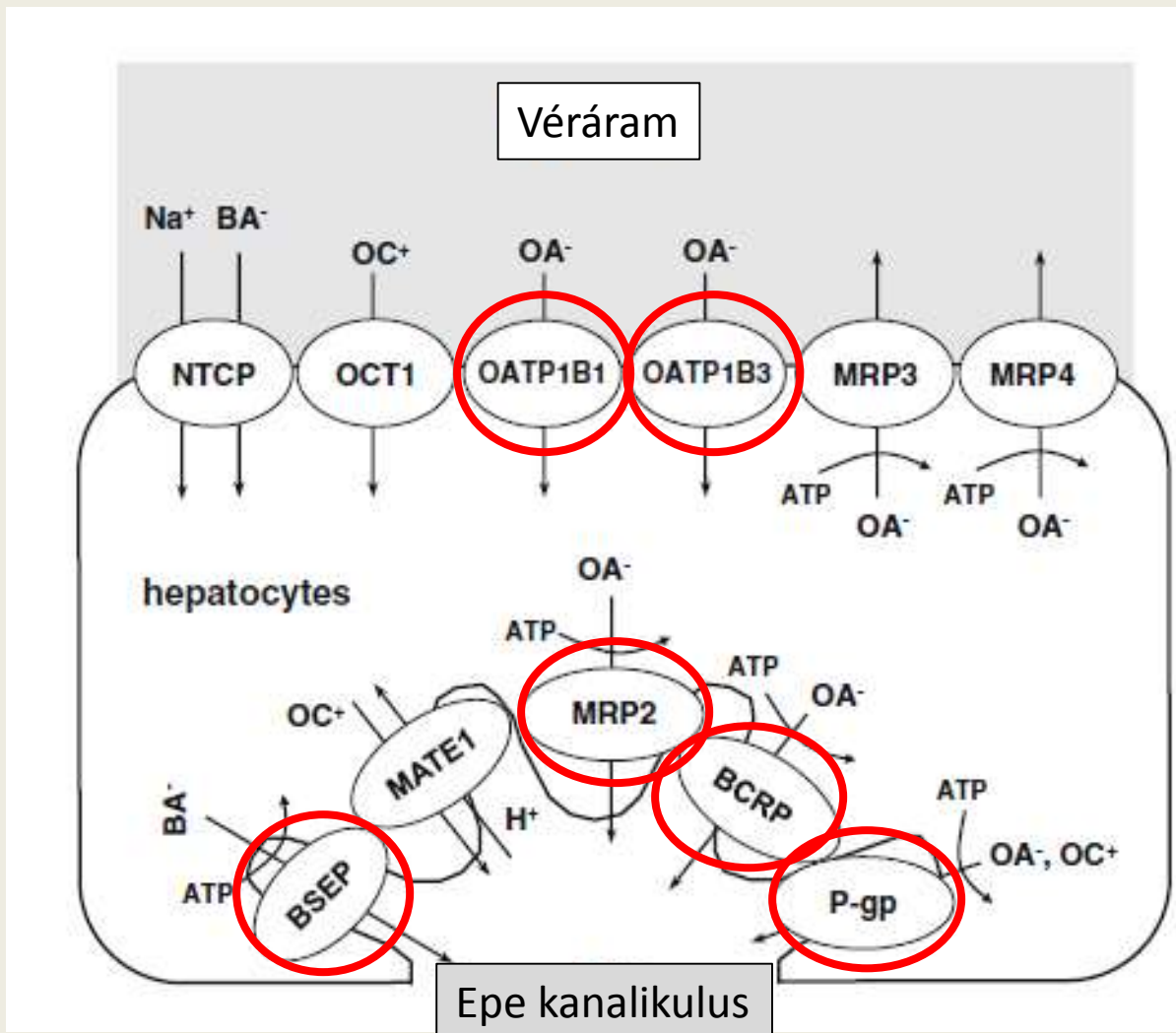
Személyre szabott terápia → a hatékonyság optimalizálása és a toxicitás minimalizálása
azaz
a hatóanyag megfelelő koncentrációban érje el a célzott helyet és ne akkumulálódjon máshol

Az inter-individuális különbségektől felelős genetikai polimorfizmus érinti a

- Receptorok, target molekulák → hatékonyság
- **Transzporterek**
- Metabolizáló enzimek } ADME-Tox → hatékonyság, toxicitás, gyógyszer interakciók

Transzporterek polimorfizmusának klinikai megjelenése – amennyiben sebesség meghatározói egy gyógyszer felszívódásának és/vagy az eliminációjának.

Gyógyszerek hepatobiliáris transzportjában résztvevő transzporterek

Klinikailag releváns polimorfizmus

SNP hatása gyógyszerek hatékonyságára és **toxicitására**

transzporter	Következmény	Klinikai hatás
OATP1B1, 1B3	Funkció csökkenés	Szisztémás expozíció, hatékonyság, toxicitás ↑: repaglinide, simvastatin, atorvastatin, valsartan, temocapril, pravastatin, pitavastatin, irinotecan, metotrexát Statinok esetében : miopátia , hatékonyság ↓
BCRP	Funkció csökkenés Funkció növekedés	Szisztémás expozíció, hatékonyság, toxicitás ↑: topotecan, erlotinib, rosuvastatin gefitinib → diarchea; sunitinib → DILI Rezisztencia sunitinib, mitoxantron, antraciklin
BSEP	Funkció csökkenés	Intrahepatikus kolesztázis aromás, ciklikus szénhidrogén gyógyszerek, anti-tuberkulózis gyógyszerek (iziniazid, rifampicin, piranizamid, streptomycin), sok egyéb BSEP gátló hatóanyag
MDR3	Funkció csökkenés	Intrahepatikus kolesztázis risperidon, fogamzásgátlók, hormon tartalmú étrend kiegészítők
MRP2	Funkció csökkenés	Szisztémás expozíció, hatékonyság, toxicitás ↑: ciszplatin, cephtriaxone, szintetikus estrogenek, pravastatin, metotrexat, NSAID, antibiotikumok Toxikus metabolit esetén DILI (diclofenac)
MRP4	Funkció csökkenés	DILI BSEP gátló gyógyszerek esetében fokozott rizikó
MRP6	Funkció csökkenés	Pseudoxantoma elasticum kötőszöveti meszesedés erekben, szemben, bőrben,

BDDCS (biopharmaceutics drug disposition classification system)

		High Solubility		Low Solubility			
		High Permeability/ Metabolism	Class 1 Transporter effects minimal in gut and liver	Class 2 Efflux transporter effects predominate in gut, but both uptake & efflux transporters can affect liver			
	Uptake					Uptake	Efflux
interakció	-					+	+
polimorfizmus	-					+	+
		Low Permeability/ Metabolism	Class 3 Absorptive transporter effects predominate (but can be modulated by efflux transporters)	Class 4 Absorptive and efflux transporter effects could be important			
	Uptake					Uptake	Efflux
interakció	+					+	+
polimorfizmus	+					+	+

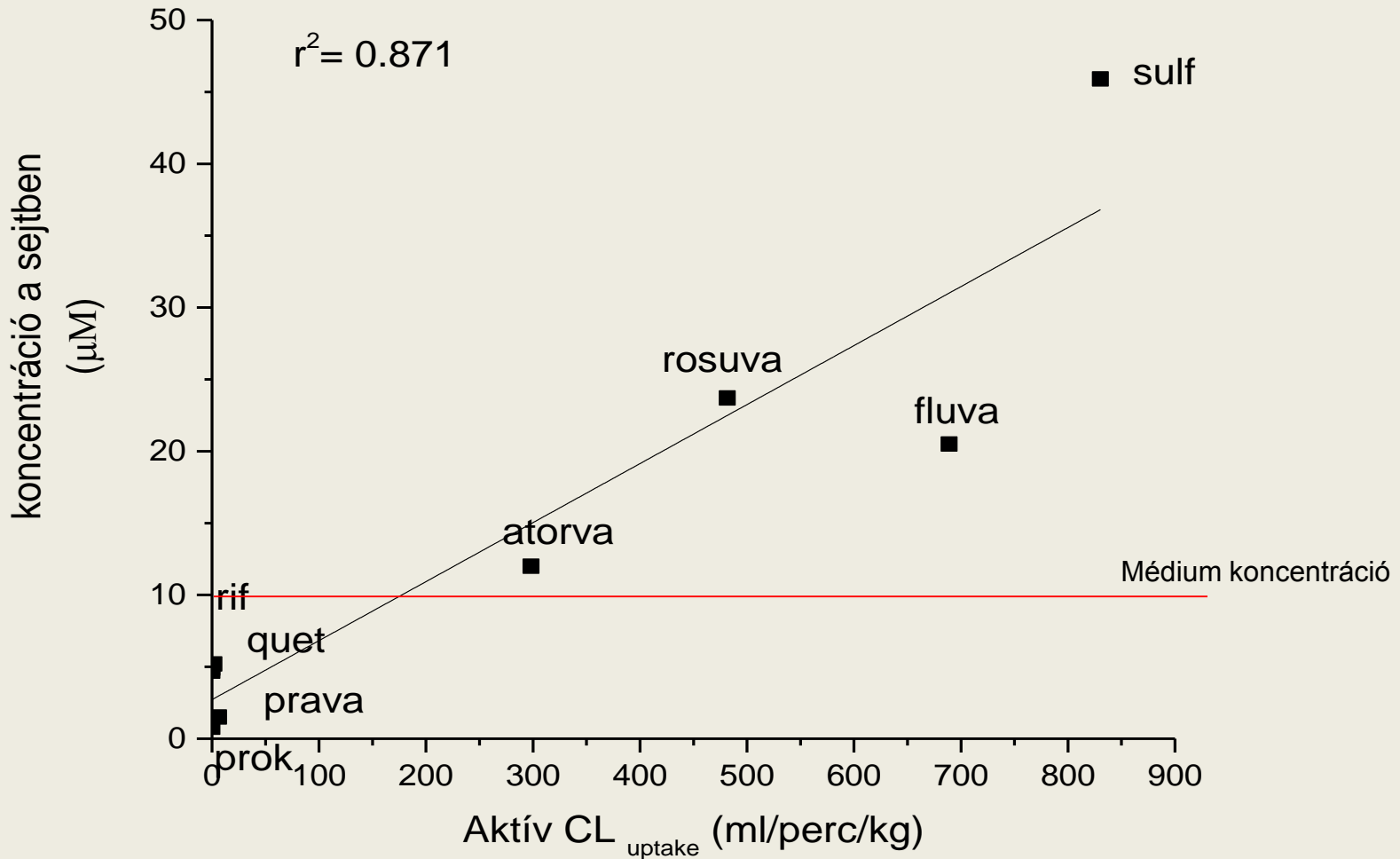
Gyógyszer interakciók, genetikai polimorfizmus klinikai következményeinek becslésére

Médium koncentráció: 10 μ M

	CI_{uptake}	Aktív transzport	Sejten belüli konc.
	μ l/perc/ 10^6 sejt	%	(μ M)
Fluvastatin I	51 ± 12	92	51,3
Quetiapin I	$1 \pm 0,1$	0	9,7
Atorvastatin II	23 ± 3	86	17,8
Lovastatin II	$0,7 \pm 0,1$	0	12,1
Rifampicin II	$5 \pm 0,2$	3	9,31
Pravastatin III	$2 \pm 0,3$	24	4,69
Prokainamid III	$0,1 \pm 0,03$	0	5,2
Rosuvastatin III	37 ± 2	89	54,8
Ciklosporin A IV	7 ± 1	44	98,6
Sulfasalazin IV	76 ± 13	75	26,7

BEI - biliáris efflux index; NM - nem mért

Gyógyszerek intracelluláris koncentrációja az aktív uptake függvényében

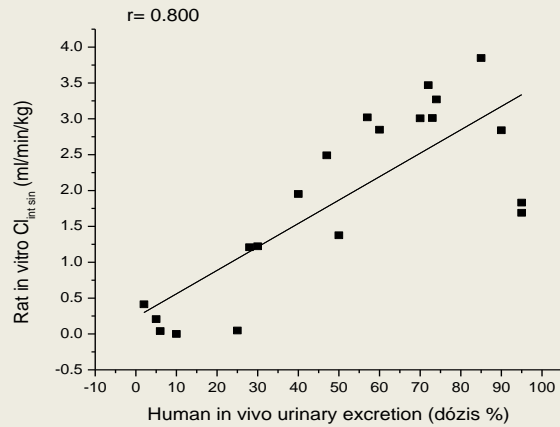
in vitro

patkány szinuszoidális transzport

in vivo

humán vizelet

Intracelluláris koncentráció

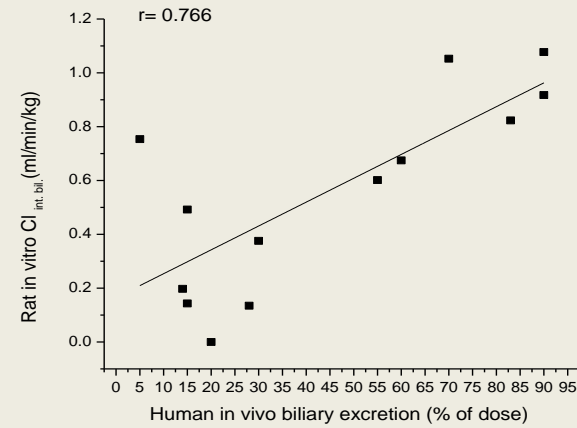

in vitro

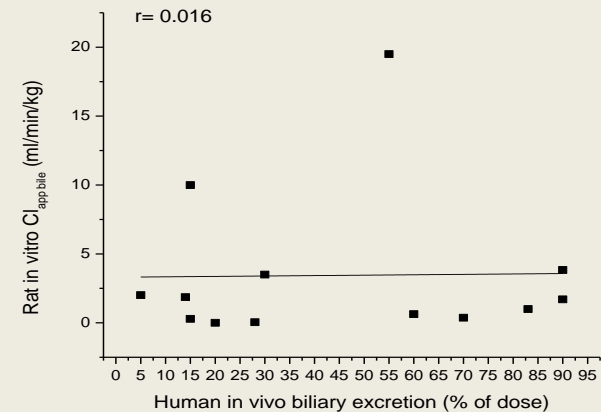
patkány biliáris transzport

in vivo

humán epe szekréció

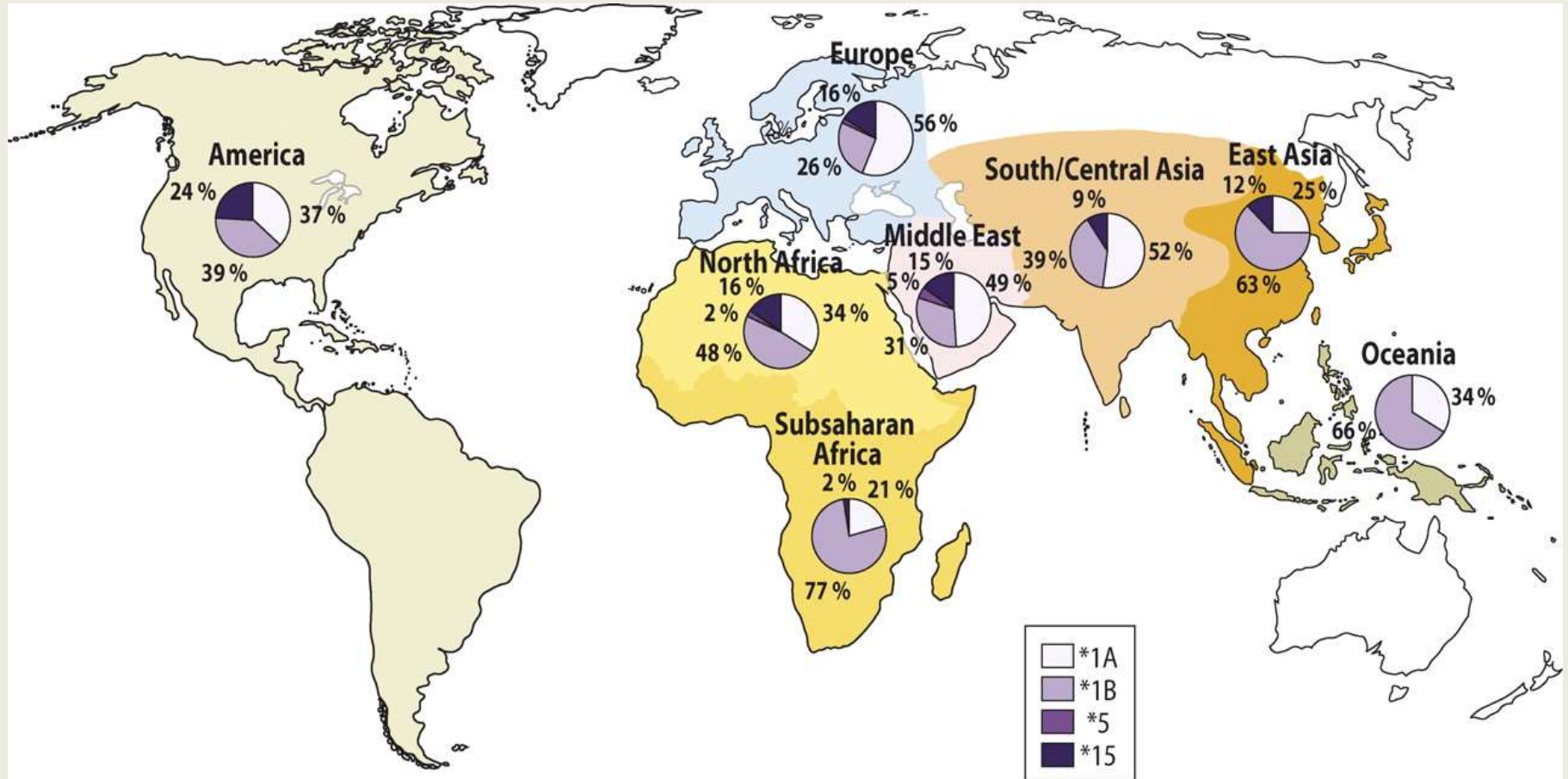

Szérum koncentráció

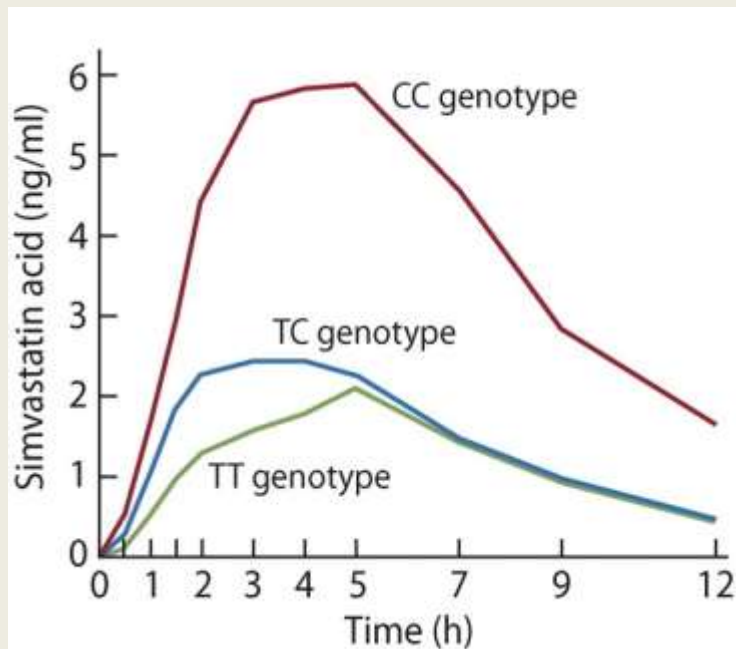
SLCO1B1*1A,*1B, *5, és *15 haplotípus eloszlás

OATP1B1 uptake aktivitás: *1A > *1B > *5 > *15

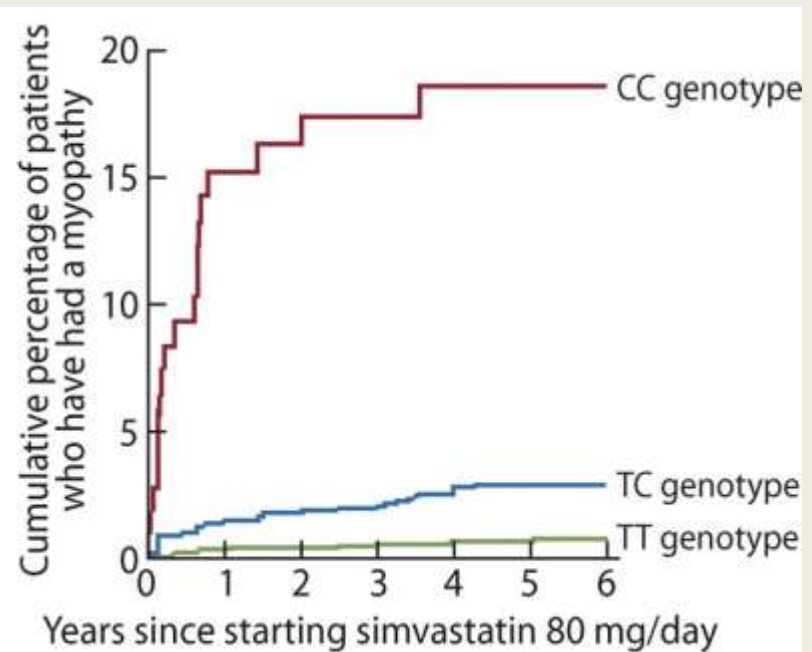

SLCO1B1 c.521T>C SNP hatása a simvastatin farmakokinetikájára és a mellékhatásként fellépő miopátia gyakoriságára

Plazmakoncentráció

Miopátia előfordulása

Összefoglalás

- A hepatobiliáris transzporterek fontos szerepet játszanak gyógyszerek és endogén anyagok vérszintjében és eliminációjában
- A transzporterek genetikai polimorfizmusa befolyásol bizonyos betegségekkel szembeni fogékonyságot, a betegségek súlyosságát és lefolyását
- A transzporterek genetikai polimorfizmusa befolyásolja számos gyógyszer ADME tulajdonságát, hatékonyságát és toxicitását
- A transzporterek genetikai polimorfizmusa befolyásolja a gyógyszer-interakciók következményeit, ezek hatását a más gyógyszerek hatékonyságára és toxicitására.

Jövő feladatai

Standardizált transzporter tesztek kidolgozása, amelyek már a gyógyszerkutatás preklinikai fázisában jelzik a vizsgált hatóanyag transzportjában résztvevő transzporterek polimorfizmusának várható klinikai következményét

A gyógyszeres terápia személyre szabásának javítása megfelelő gyógyszerválasztás és dozírozás segítségével a transzporterek genetikai variáciája és klinikai adatok figyelembevételével

Köszönetnyilvánítás

Veres Zsuzsa
Szabó Mónika
Bátai-Konczos Attila

Szabó Pál
Magda Balázs

Köszönöm a figyelmet!